

چاپ بیست و یکم
ویراست جدید

آموزش تنبک

کتاب اول
دوره‌های ابتدایی و متوسطه

بهمن رجبی

سرشناسه : رجبی، بهمن، ۱۳۱۸
 عنوان و نام پدیدآور : آموزش تنبک / نوشته بهمن رجبی -
 مشخصات نشر : تهران : سرو، ۱۳۸۰-۱۳۷۸.
 مشخصات ظاهری : ۲ ج. : مصور، جدول، پارتیسیون، ۲۱×۲۸ سم.
 شابم : 979-0-802602-35-9
 یادداشت : ص.ع. به انگلیسی :
 Bahman Rajabi, Tonbak Training.
 موضوع : تنبک -- راهنمای آموزشی.
 موضوع : موسیقی برای تنبک -- پارتیسیون.
 رده بندی کنگره : ۳۹۳ ت/۷۲۵ MI
 رده بندی دیویی : ۷۸۹/۶۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۷۸-۳۳۱۱ م

انتشارات سرود

تهران - میدان هفتم تیر - ابتدای بهار شیراز - شماره ۱۴
 تلفن: ۸۸۸۳۶۱۰۴ و ۸۸۳۱۸۵۹۱-۲ - دورنگار: ۸۸۳۰۸۹۲۴

آموزش تنبک (دوره‌های ابتدائی و متوسطه) بهمن رجبی
 نت نویسی شهرام ممتحن
 حروف نگاری و صفحه آرایی سرود (فرنوش فصیحی)
 عکس رهبری مهر
 لیتوگرافی و چاپ اندیشه برتر
 صحافی خلیج فارس
 نوبت چاپ بیست و یکم - ۱۳۹۸ (ویراست جدید)
 تیراژ ۲۰۰۰ نسخه
 شابم: ۹-۳۵-۳۵-۸۰۲۶۰۲-۰۰-۹۷۹ ISMN: 979-0-802602-35-9

حق چاپ و نشر برای انتشارات سرود محفوظ است.

قیمت: ۷۵۰۰۰ تومان

مرکز پخش: موسیقی عارف

تلفن: ۳۳۹۰۰۷۳۹ و ۳۳۹۷۶۴۳۱

تشبیه چشم به نرگس، اول بار، شعر بود و بار دیگر شعر نبود و چنین بود که: یکی بود و یکی نبود. آنکه بود زیبا بود و آنکه نبود، نبود؛ و چنان بود که غیر از خدا هیچکس نبود. آنکه در پی یگانگیست حق را برگزیده و آنکه می خواهد اول شود^(۱) خود را.

رجبی اما درد یگانگی و وصل دارد؛ او چیزی قریب به نیم قرن مسیح وار، تنبک را چون صلیب خود به دوش کشیده تا از آن نردبانی به بلندی رنجهای خویش ساخته و از بلندای آن انسان را جستجو کند؛ اما سرانجام در چشم انداز انسانیتی رو به زوال، یکه و تنها و به ناچار، جز اینکه منصوروار کوس انالحق زند چه می توانسته؟ آری او عصیانگر است! زیرا که حقیقت انسان را در راستی و پاکی و عشق می شناسد و حق را مرعوب و منکوب باطل نمی خواهد. طنز گزنده ی او پژواک مظلومیتی غریب است در سکوت سنگی تزویر و ریا و مصلحت اندیشی شاید!!

باری بگذریم ...

به گمان ما راهی را باید رفت که رهرو آن تا به آخر رفته و به سلامت بازگشته است. بهمن رجبی رهرو راستی است که نه تنها طریق گذشتگان را وسعت داده و بر آنها افزوده است بلکه پا را فراتر نهاده و اساساً مکتبی تمام عیار و جدید را بنیان گذاشته که چون چراغی راهنمای رهروان این راه خواهد بود. او خود تمام عمر در پیراستن و تکمیل این مکتب کوشیده و تا به امروز سرفرازانه در قله ی رفیع آن ایستاده است. مکتب رجبی، شیوه یی یکدست و خالص و در عین حال متفاوت دارد، که آنرا از تنها مکتب قبل از خود، چه در شکل و چه در محتوی - متمایز می کند. جزء به جزء عناصر این مکتب - با وسواس عجیبی که خاص اوست - توسط خود او طراحی شده، و هرکجا عناصری را از دیگران گرفته، در کمال صداقت ذکر کرده است؛ کما اینکه همیشه گفته است و می گوید و بدون شک در آینده نیز خواهد گفت که: "مکتب من تحت تأثیر و ادامه ی منطقی آثار گذشتگان «صاحب سبک» به ویژه زنده یاد امیرناصر افتتاح می باشد". حال اگر سارقین و مارقین با اداها و اطوارهای من درآوردی و مشمئزکننده ی خود انسانها را به تعجب وامی دارند مطلب دیگری است که بررسی آن در حیطه ی علوم انسانی از جمله روانشناسی است و در این مقال نمی گنجد.

به هر حال جای آن داشت که راجع به این کتاب ارزشمند و راهگشا که علاوه بر تنبک نوازی برای موسیقی این سرزمین نیز آموزنده و روشنگر بوده است، و همچنین خود بهمن رجبی به تفصیل سخن گفته شود؛ که چون از حوصله ی این کتاب بیرون است آن را به مجال دیگری وامی گذاریم. با گرامیداشت یاد و خاطره ی همه آنانیکه از آنها آموخته ایم و هنوز نیز...

انتشارات سرود

خرداد ۱۳۷۸

۱-۹۸

بخش نظری

۵-۶

پیشگفتار

۷-۱۰

سُخَن نَخُسْتُ و آخِرُ

۱۱-۱۷

تئوری و ریتم

نُت چیست؟ ۱۱ / ضرب چیست؟ ۱۱ / شکل نت‌های موسیقی ۱۱ / تعریف «میزان» و انواع آن ۱۲ / میزان ساده ۱۲ / انواع میزانهای ساده ۱۲ / میزان ترکیبی ۱۳ / طرز ساختن میزان ترکیبی ۱۳ / انواع میزان‌های ترکیبی ۱۴ ... $\frac{6}{8}$ ، $\frac{6}{4}$ ، $\frac{6}{8}$ ، $\frac{6}{4}$ / شکل انواع میزان‌های ساده ۱۴ / شکل انواع میزانهای ترکیبی ۱۴ / «سنکپ» چیست؟ ۱۵ / «ضد ضرب» چیست؟ ۱۵ / «آکسان» را بشناسیم ۱۶ / «سکوت»‌ها و علائم آن ۱۶ / خط اتحاد ۱۶ / نقطه و دو نقطه ۱۷ / «نُت زینت» چیست؟ ۲۴ / علائم تکرار میزانهای ۲۵

۱۷-۹۳

آشنایی با حرکات و علائم مربوطه در تنبک‌نوازی

توضیح طرز نشستن و قرار دادن تنبک روی زانو ۱۷ / ستون فقرات تنبک‌نوازی ۱۷ / « $\sqrt{\quad}$ » چیست؟ ۲۳ / « $\wedge$ » چیست؟ ۲۳ / تعریف «ریز» در هنر تنبک‌نوازی ۲۷ / انواع «ریز» ۲۷ / علامت «ریز» در تنبک‌نوازی ۲۸ / ریز «دو انگشتی» ی ساده ۲۸ / ریز «دو انگشتی» ی بشکنی ۲۹ / ریز «۹ انگشتی» ۳۲ / ریز «۱۰ انگشتی» (ریز پُرتر) ۳۲ / ریز «دو انگشتی» ی ساده ی عکس یا برگردان ۳۲ / ریز «دو انگشتی» ی مضاعف شماره ۱، ۳۲ / ریز «دو انگشتی» ی مضاعف شماره ۲، ۴۰ / ریز «دو انگشتی» ی سه بر دو ۴۰ / ریز «دو انگشتی» ی دو بر یک ۴۰ / ریز «هشت انگشتی» ی روی پوست ۴۰ / ریز «هشت انگشتی» ی روی چوب ۴۰ / ریز «هشت انگشتی» ی ترکیبی یا مختلط ۴۰ / ریز «هشت انگشتی» ی بشکنی ۴۰ / ریز «هشت انگشتی» ی ناخنی ی روی پوست ۴۰ / ریز «شلاقی» یا ریز «زورخانه‌ای» ۴۰

۱۸-۹۳

تصویرها (از شماره ۱ تا ۱۱۸)

«X» چیست؟ ۷۱/ «سوردین» در تنبک‌نوازی ۷۲/ «اشارات» در تنبک‌نوازی و علائم آن ۷۳/ آشنائی با طرز اجرای علامات «V» و «V⁺» ۷۷/ آشنائی با طرز اجرای «هشت کلاسیک پائین» و علامات «A» و «A⁺» ۷۹/ آشنائی با جلوه‌های مختلف ریز «دو انگشتی ساده» یا ریز «تیمپانی» با ذکر علائم آن ۸۱/ آشنائی با جلوه‌های مختلف ریز «دو انگشتی بشکنی» ۸۲/ نمایش جلوه‌های مختلف حرکت «پایه‌ای» و «اصلی» ی «تلنگر» یا «بشکن» با ذکر علائم ۸۶/ با طرز اجرای دو علامت «A⁺» و «V⁺» آشنا شویم ۸۷/ آشنائی با طرز اجرای دو علامت «A⁺» و «V⁺» ۸۸/ «A⁺» چیست؟ ۹۰/

۹۳- ۹۷

تئوری موسیقی (ادامه)

تقسیمات دیگر نتها ۹۳/ «گلیساندو» چیست؟ ۹۴/ «تمپو» در موسیقی چیست؟ ۹۴/ جدول اصطلاحات سرعت ۹۵/ تغییر سرعت ۹۵/ حالت ۹۵/ «دولاخت» چیست؟ ۹۶/ سکوت‌های طولانی ۹۶/ «ولت» چیست؟ ۹۷/

۱- ۱۱۸

بخش تمرینات (از سمت چپ کتاب)

۳- ۲۳

قسمت اول دوره ابتدایی

۲۵- ۱۱۸

قسمت دوم: دوره متوسطه

اول اینکه، وجود این قواعد و دستورات مدون، جهت راهنمایی و «یادگیری» هنرجویان، بسیار لازم و ضروری خواهد بود و اما فایده‌ی دوم (که آنرا به تعبیری می‌توان دنباله و مکمل فایده‌ی اول تلقی کرد) اینکه، به کمک همین قواعد و دستورات است که آیندگان از تجربیات پیشینیان استفاده کرده و راهشان را ادامه می‌دهند و به عبارت رساتر و گویاتر، آیندگان، پایه و اساس کارشان را - هرچند نه به طور کامل - با اطلاع از آثار به وجود آمده‌ی پیشینیان پی‌ریزی کرده و در نتیجه، کار جدید و با «ریشه و هویت»ی عرضه خواهند کرد و این امری است گریزناپذیر! ^(۱)

بر این اساس، نوشتن قاعده و دستور برای هنر تنبک‌نوازی، کار بسیار پسندیده و در خور اعتنائی است اما مشروط و مقید؛ به این معنی که هیچ قاعده و دستوری و از جمله، قواعد و دستورات مکتب صاحب این قلم - البته به جز چند اصل کلی و طبیعی آن - نه باید و نه می‌تواند از طرف «به وجود آورندگان» و یا «طرفدارانشان» به عنوان «وَحْي مُنْزَل» و «قانون»ی لایتغیر، تلقی گردیده و نیز سرسپردگی و تسلیم شدن بلاقید و شرط نسبت به آنها، از جمله‌ی وظایف لاینفک نوآموزان این رشته‌ی هنری به شمار آید؛ چراکه این، امری است بی‌نهایت، مسخره و ناشدنی. ^(۲)

هیچ اندیشه و آرمان و دستوری در تاریخ بشر، ارزش مطلق ندارد و نمی‌تواند هم داشته باشد و لذا اجرای آن، برای همه‌ی آدمیزادگان، در همه‌ی روزگاران، الزامی نیست؛ زیرا هراندیشه و آرمان و دستوری، بدون شک، متناسب با شرایط و اوضاع و احوال زمان و مکانی است که در آن، پدید آمده‌است و از اینرو، در شرایط و اوضاع و احوال زمان و مکانی دیگر، ارزش اجرایی خود را به طور طبیعی از دست می‌دهد و این، به حکم تاریخ پرفراز و نشیب تفکر بشری، مقوله‌ای است انکارناپذیر! ^(۳)

اولین و مهمترین وظیفه‌ی نظام آموزش تنبک‌نوازی اینست که بایستی ضمن انتقال راستین و بی‌کم‌وکاست فرهنگ موجود تنبک‌نوازی به شاگردان، بیشترین کوشش را نیز (با استفاده‌ی کامل از وسائل و امکانات موجود) در جهت کشف و تربیت ذوق و قابلیت ایشان، به عمل آورده و از این طریق، نقش حساس و دقیق خود را در راستای «شکوفایی» هر چه بیشتر این هنر ایفاء کند و از طرف دیگر، این نکته‌ی ظریف و انسانی را نیز، همواره در مد نظر داشته باشد که: نه باید و نه چنین حقی را دارد که از شاگرد، بنده‌ی کور و کوری فقط و فقط در جهت پیاده کردن مطالب و ذهنیات - هر چند والای خود - ساخته و از این طریق، نیروی انسانی او را در کشف خویشتن خویش - در این زمینه - تضعیف کند زیرا:

۱- البته بدیهی است که موضوع استفاده‌ی آیندگان از پیشینیان، خاص هنرها نبوده و در مورد سایر رشته‌های مختلف اجتماعی مانند صنعت، سیاست، علم و ... نیز، کاملاً مصداق پیدا میکند که پرداختن به آنها در این مختصر نمی‌گنجد.
۲- البته نوآموز یک مکتب، بایستی، هرآنچه را که آن مکتب به وی دیکته می‌کند، طابق النعل بالنعل، به مورد اجرا گذارد ولی این، با سرسپردگی و تسلیم شدن بلاقید و شرط، تفاوت بسیار دارد چرا که اجرای طابق النعل بالنعل قواعد و دستورات یک مکتب و یک چیز، و سرسپردگی و تسلیم شدن بلاقید و شرط نسبت به آن، چیز دیگری است و درست به همین دلیل است که به اعتقاد صاحب این قلم، شاگرد، بایستی ضمن یادگیری بی‌چون و چرا قواعد و دستورات این مکتب - که خود، فی نفسه برای تسلط به آن لازم است - استقلال فکری و شخصیت هنری خود را نیز برای دوران بعد از هنر جوانی، حفظ کند.
۳- به قول پژوهنده‌ای: «(در هنر، خیل جاودانگان وجود دارند ولی هیچ سبک و روشی جاودانه نیست)».

اول اینکه، وجود این قواعد و دستورات مدون، جهت راهنمایی و «یادگیری» هنرجویان، بسیار لازم و ضروری خواهد بود و اما فایده‌ی دوم (که آنرا به تعبیری می‌توان دنباله و مکمل فایده‌ی اول تلقی کرد) اینکه، به کمک همین قواعد و دستورات است که آیندگان از تجربیات پیشینیان استفاده کرده و راهشان را ادامه می‌دهند و به عبارت رساتر و گویاتر، آیندگان، پایه و اساس کارشان را - هرچند نه به طور کامل - با اطلاع از آثار به وجود آمده‌ی پیشینیان پی‌ریزی کرده و در نتیجه، کار جدید و با «ریشه و هویت»ی عرضه خواهند کرد و این امری است گریزناپذیر! ^(۱)

بر این اساس، نوشتن قاعده و دستور برای هنر تنبک‌نوازی، کار بسیار پسندیده و در خور اعتنائی است اما مشروط و مقید؛ به این معنی که هیچ قاعده و دستوری و از جمله، قواعد و دستورات مکتب صاحب این قلم - البته به جز چند اصل کلی و طبیعی آن - نه باید و نه می‌تواند از طرف «به وجود آورندگان» و یا «طرفدارانشان» به عنوان «وَحْي مُنْزَل» و «قانون»ی لایتغیر، تلقی گردیده و نیز سرسپردگی و تسلیم شدن بلاقید و شرط نسبت به آنها، از جمله‌ی وظایف لاینفک نوآموزان این رشته‌ی هنری به شمار آید؛ چراکه این، امری است بی‌نهایت، مسخره و ناشدنی. ^(۲)

هیچ اندیشه و آرمان و دستوری در تاریخ بشر، ارزش مطلق ندارد و نمی‌تواند هم داشته باشد و لذا اجرای آن، برای همه‌ی آدمیزادگان، در همه‌ی روزگاران، الزامی نیست؛ زیرا هراندیشه و آرمان و دستوری، بدون شک، متناسب با شرایط و اوضاع و احوال زمان و مکانی است که در آن، پدید آمده‌است و از اینرو، در شرایط و اوضاع و احوال زمان و مکانی دیگر، ارزش اجرایی خود را به طور طبیعی از دست می‌دهد و این، به حکم تاریخ پرفراز و نشیب تفکر بشری، مقوله‌ای است انکارناپذیر! ^(۳)

اولین و مهمترین وظیفه‌ی نظام آموزش تنبک‌نوازی اینست که بایستی ضمن انتقال راستین و بی‌کم‌وکاست فرهنگ موجود تنبک‌نوازی به شاگردان، بیشترین کوشش را نیز (با استفاده‌ی کامل از وسائل و امکانات موجود) در جهت کشف و تربیت ذوق و قابلیت ایشان، به عمل آورده و از این طریق، نقش حساس و دقیق خود را در راستای «شکوفایی» هر چه بیشتر این هنر ایفاء کند و از طرف دیگر، این نکته‌ی ظریف و انسانی را نیز، همواره در مد نظر داشته باشد که: نه باید و نه چنین حقی را دارد که از شاگرد، بنده‌ی کور و کری فقط و فقط در جهت پیاده کردن مطالب و ذهنیات - هر چند والای خود - ساخته و از این طریق، نیروی انسانی او را در کشف خویشتن خویش - در این زمینه - تضعیف کند زیرا:

۱- البته بدیهی است که موضوع استفاده‌ی آیندگان از پیشینیان، خاص هنرها نبوده و در مورد سایر رشته‌های مختلف اجتماعی مانند صنعت، سیاست، علم و ... نیز، کاملاً مصداق پیدا میکند که پرداختن به آنها در این مختصر نمی‌گنجد.
۲- البته نوآموز یک مکتب، بایستی، هرآنچه را که آن مکتب به وی دیکته می‌کند، طابق النعل بالنعل، به مورد اجرا گذارد ولی این، با سرسپردگی و تسلیم شدن بلاقید و شرط، تفاوت بسیار دارد چرا که اجرای طابق النعل بالنعل قواعد و دستورات یک مکتب و یک چیز، و سرسپردگی و تسلیم شدن بلاقید و شرط نسبت به آن، چیز دیگری است و درست به همین دلیل است که به اعتقاد صاحب این قلم، شاگرد، بایستی ضمن یادگیری بی‌چون و چرا قواعد و دستورات این مکتب - که خود، فی نفسه برای تسلط به آن لازم است - استقلال فکری و شخصیت هنری خود را نیز برای دوران بعد از هنر جوانی، حفظ کند.
۳- به قول پژوهنده‌ای: «(در هنر، خیل جاودانگان وجود دارند ولی هیچ سبک و روشی جاودانه نیست)».

برده و بنده در هر زمینه‌ای - و از جمله، در زمینه‌ی هنر والای تنبک‌نوازی - همانند آن بز ناآرام و بسته شده به طنابی است که دایره‌ی آزادیهایش، دقیقاً به اندازه‌ی طول طنابی خواهد بود که به گردن دارد؛ نه کمتر و نه بیشتر!!

به اعتقاد صاحب این قلم، تنبک‌نواز امروز ایران، الزاماً باید اهل مطالعه و تحقیق و تفکر باشد تا از این طریق از یک طرف، خود و جهانی را که در آن زیست می‌کند بهتر شناخته و به اندیشه‌ای والا و گسترده در ارتباط با انسانها دست یابد و از طرف دیگر، اگر این را بپذیریم که:

انگشتان دو دست نوازنده، فرمان مغزش را اجرا می‌کنند؛ لذا طبیعی است که اندیشه‌ی تنبک‌نواز، هر چه والاتر و گسترده‌تر باشد کار هنریش نیز - چه از نظر کمی و چه از نظر کیفی - ارتقاء پیدا خواهد کرد.

هنرجوی عزیز! تاکنون، هنر تنبک‌نوازی در ایران - صرف‌نظر از کیفیت و ماهیت آن - «هدف» بوده است نه «وسیله»؛ درحالیکه، به این هنر، بایستی به مثابه‌ی یک وسیله نگریست نه هدف؛ وسیله‌ای برای پی‌بردن به چند و چون قضایای اجتماعی، تاریخی، فلسفی و ... و اگر جز این باشد «هنر»ت، پیشیزی هم ارزش نخواهد داشت!

و اما در توجیه انتخاب سیستم یک خطی در القای قواعد و دستورات این کتاب، باید یادآور شد که سازهای ضربه‌ای و کوبه‌ای در جهان، از نظر موزیکالیت، به دو دسته‌ی اصلی، تقسیم می‌شوند:

۱- «سازهای ضربه‌ای و کوبه‌ای» ملودیک (با صدای مشخص) مانند تیمپانی، سیلوفون، ویبرافون و ... که قطعات مربوط به آنها معمولاً روی پنج خط حامل نوشته می‌شود.

۲- «سازهای ضربه‌ای و کوبه‌ای» غیر ملودیک (با صدای غیر مشخص) مانند طبل بزرگ (BASS-DRUM)، طبل کوچک (SIDE-DRUM)، سنج و ... که قطعات مربوط به آنها معمولاً روی یک خط نوشته می‌شود.

اینک با توجه به طبقه‌بندی فوق از یک طرف، و اینکه تنبک، جزو دسته‌ی سازهای «ضربه‌ای پوستی» غیر ملودیک می‌باشد از طرف دیگر؛ آیا موّجه و منطقی نمی‌نماید که قطعات مربوط به آن، روی یک خط، نوشته شود؟^(۱)

احذر این مورد دانستنی است که: این، زنده یاد امیر ناصر افتتاح بود که برای اولین بار، دانسته‌های خود را هنگام انتقال به شاگردان، روی یک خط می‌نوشت - منتها به طور غریزی و روی اولین خط از پنج خط حامل - که صاحب این قلم، آن چهار خط را نیز از بین برد و روی یک خط مستقل و جداگانه نوشت، بر این اساس، سیستم یک خطی، از ابداعات هیچ کس نبوده و نیست، چرا که قبلاً وجود داشته است.

در اینجا، لازم است به ثبت برسد که زحمات و کمک‌های بی‌شائبه‌ی دوستان: «کامبیز روشن‌روان»، «اسماعیل تهرانی»، «ثریا خزاعی» و ... که به نحوی از انجا در به‌وجود آمدن این کتاب، مؤثر و کار ساز بوده است، هرگز فراموش نمی‌شود.

و اما در پایان سخن - آنهم به مناسبت - جا دارد که از دو نفر نام ببریم:

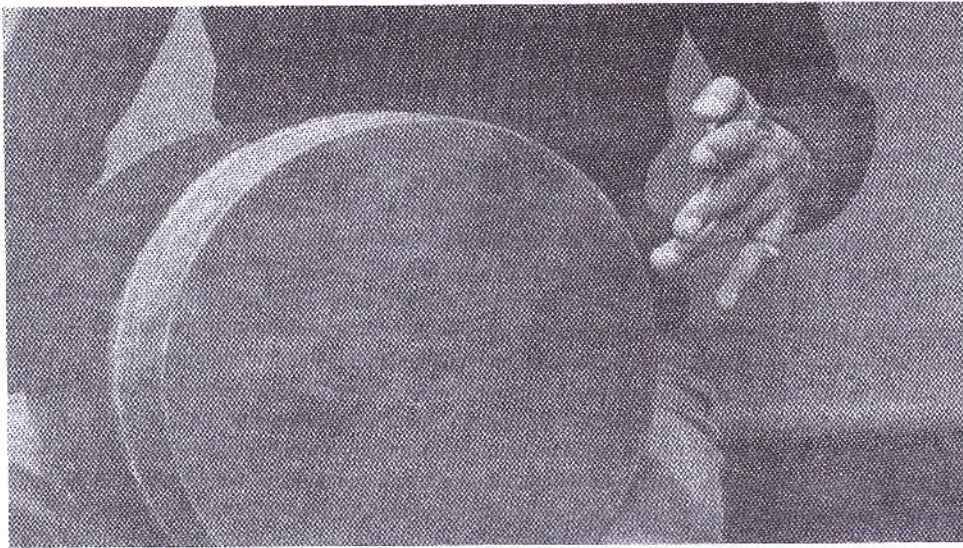
الف - شادروان حسین تهرانی، با این عبارت: «... در یک کلام، اگر آن پیرمرد نبود، ما هم نبودیم».

بلبل از فیض گل آموخت سخن ورنه نبود اینهمه قول و غزل تعبیه در منقارش
ب - شادروان امیرناصر افتتاح، (معلم بزرگ تنبک‌نوازی ایران) که یاد و خاطره‌اش فراموش‌ناشدنی است.

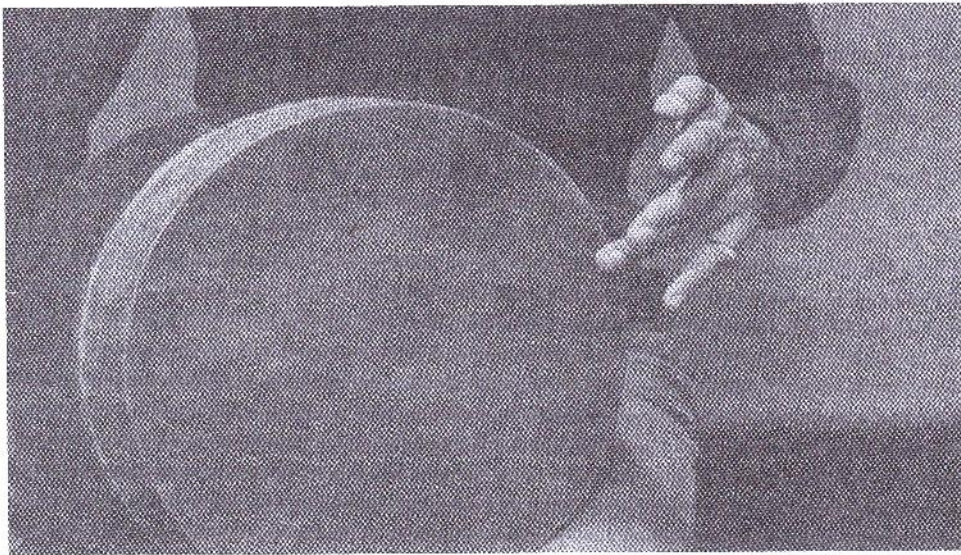
درس معلّم ار بود زمزمه‌ی محبتی جمعه به مکتب آورد طفل گریز پای را

بهمن رجبی

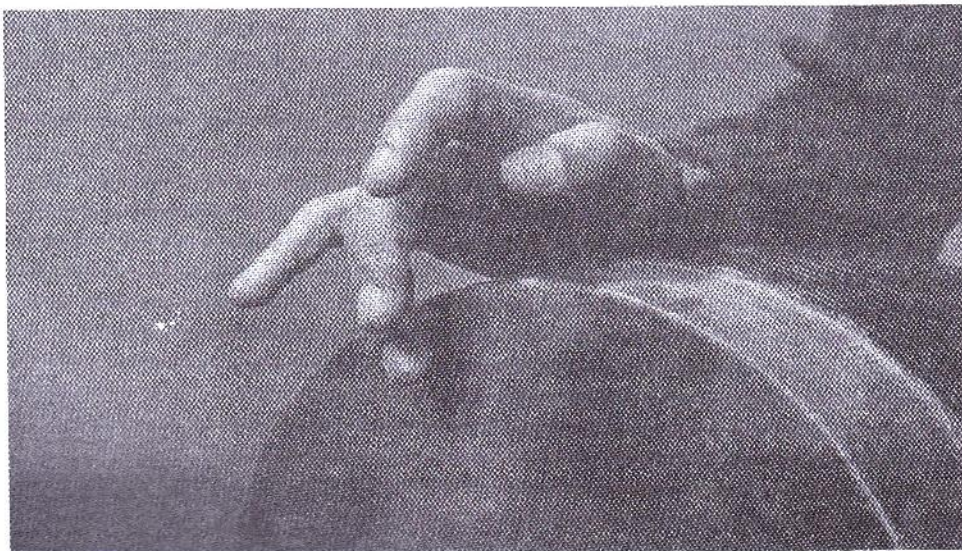
۱۳۶۰/۱۱/۲۷

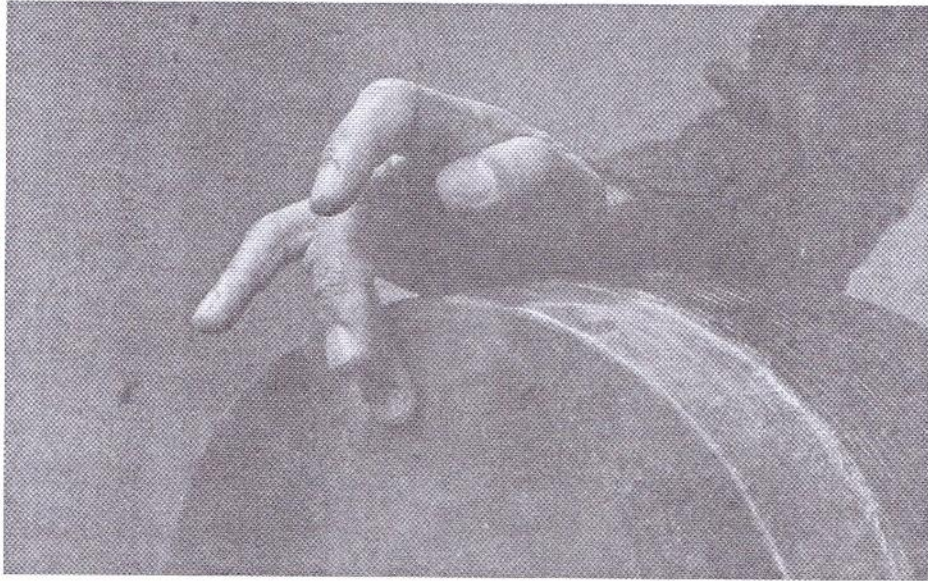
۶

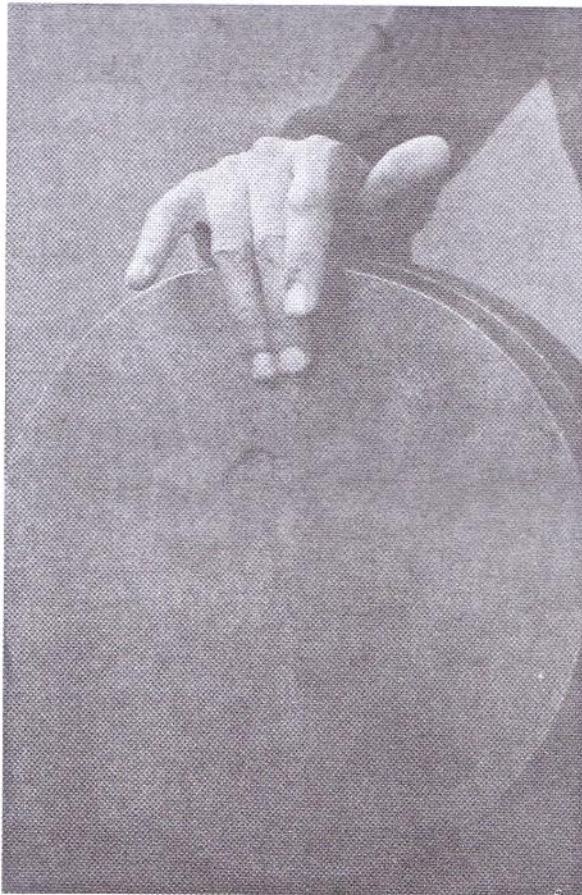
۷

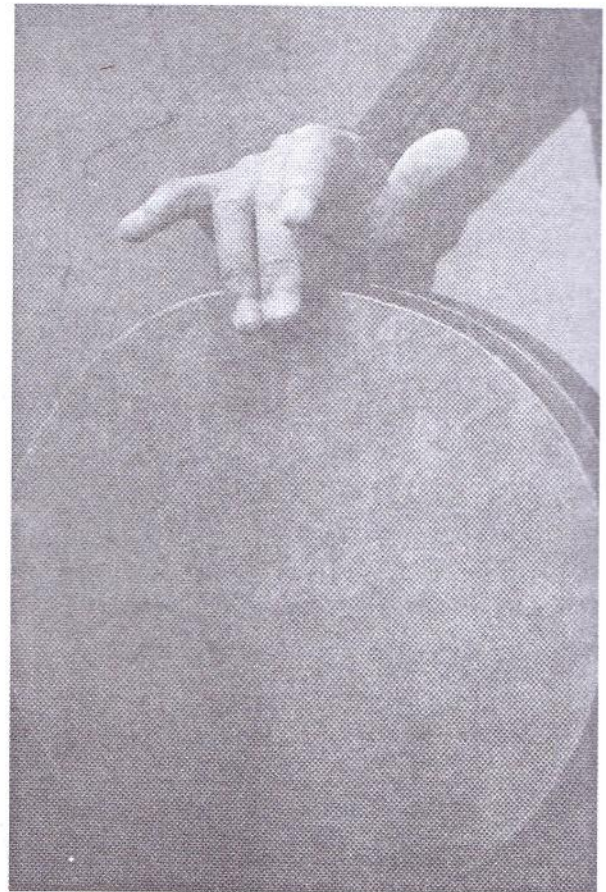
۸

۹

۱۱

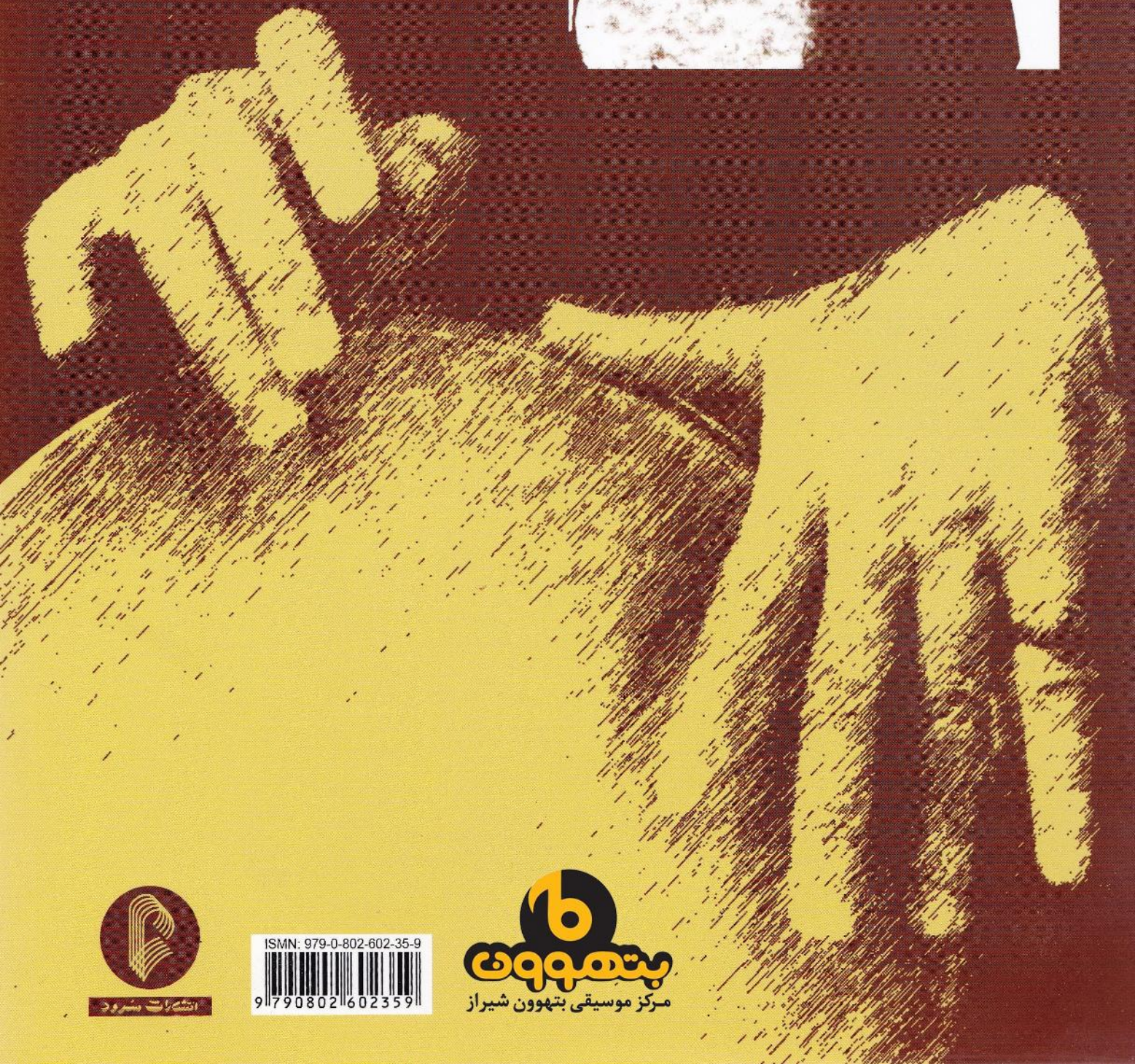
۱۰

The musical notation is presented on ten staves. Each staff begins with a double bar line and a key signature of one sharp (F#). The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. The piece is in a 2/4 time signature, indicated by the '2' over the first staff. The notation is written in a style that is common in Persian musical notation, with a focus on rhythm and melody. The piece is a short, melodic fragment, likely a part of a larger work.

Six staves of musical notation for a tenor drum exercise. The notation includes various rhythmic patterns, accidentals, and articulation marks such as accents (^) and slurs. The key signature has one sharp (F#).

$\text{♩} = 52$

Two staves of musical notation for a tenor drum exercise. The notation includes various rhythmic patterns, accidentals, and articulation marks such as accents (^) and slurs. The key signature has one sharp (F#).

انتشارات ویرایش

ISMN: 979-0-802-602-35-9

9 790802 602359

مرکز موسیقی پتهوون شیراز